

Diagnosticul proiectiv - între realitate și utopie

Dan Liliana

Rezumat

Deși tehnicile proiective continuă să fie utilizate pe scară largă în psihologia clinică, statusul lor științific rămâne controversat. În acest sens, ne propunem să evidențiem câteva dintre proprietățile psihometrice (norme, credibilitate, validitate aplicată, eficiență în tratare) a instrumentelor proiective: Testul Rorschach, TAT, Testul desenării omului, Testul Szondi, CAT, Testul Arborelui, etc). Se va observa că, deși suportul teoretic este elaborat și susținut de nume sonore din psihologia și psihoterapia mondială, suportul empiric pentru unele dintre metode (ex. Testul Rorschach, TAT) este foarte mic, având un apex negativ pentru altele (ex. Testul desenării omului). Cu câteva excepții, indicii proiectivi rezultați în urma folosirii metodelor mai sus amintite nu au demonstrat validitatea lor asupra altor parametri psihometrici.

Cuvinte cheie: diagnostic proiectiv, proiecție, proprietăți psihometrice

Introducerea termenului de proiecție se datorează lui S. Freud (1894), care îi dă următoarea definiție: “Proiecția este un mecanism de apărare al cărui rezultat este plasarea în exterior a surselor neplăcerii”. Subiectul expulzează din sine și localizează în altul calități, sentimente, obiecte pe care nu le cunoaște sau le refuză în sine însuși (Laplanche & Pontalis, 1994).

Inițial, Freud considera că proiecția este o problemă a persoanei nevrotice care-și reprimă un conflict emotional prin schimbarea lui pe altceva ca obiect proiectat. Astfel, proiecția ar fi specifică isteriei de angoasă și funcționării paranoide, caz în care proiecția duce la o totală separare a subiectului față de obiect.

C. G. Jung are o vedere mai largă asupra acestui mecanism psihologic. El spune că proiecția este un mecanism de disimulare ce constă în transferarea într-un obiect exterior al unui conținut subiectiv. Conținutul poate să fie negativ, penibil, incompatibil cu subiectul, sau pozitiv, situație în care este inaccesibil conștiinței din cauza autodeprecierii.

Jung pomenește de două tipuri de proiecție: a) pasivă- forma patologică a proiecției, și b) activă, care este componenta esențială a actului creativ.

Ca și fenomen psihologic, proiecția este întâlnită la aproape toate nivelurile comportamentului nostru: în joc, în alegerea profesiei, în sfera relațiilor interpersonale, în artă.

Există momente în viață când omul proiectează mai mult și momente când proiectează mai puțin, după cum există și oameni care proiectează mai mult sau mai puțin în comparație cu ceilalți. Proiecția are loc în grade variabile, iar intensitatea ei poate fi măsurată pe o scală de la gradul 0, caz în care avem de-a face cu o înțelegere relativ obiectivă a realității, până la gradul maxim, caz în care se depășesc flagrant limitele personale, deformând total realitatea.

Percepția lumii exterioare depinde de amintiri personale, uneori mai vechi, conștiente sau inconștiente (Bellak) și de nivelul actual de anxietate al pacientului (Abt). Realitatea reală, obiectivă, este imposibil de cunoscut. Proiecția este atât de mare încât nu vom ști niciodată cum arată, deoarece în demersul cunoașterii transformăm procesul fizic într-unul psihic.

În 1939 L.K. Frank publica un articol în “Journal of American Psychology” intitulat “Metodele proiective pentru studiul personalității”. El este cel care a venit cu această nomenclatură, “metode proiective”, pentru a ține cont de legătura dintre cele trei probe psihologice: “Testul asociației de cuvinte” al lui Jung (1904), “Testul petelor de cerneală” al lui Rorschach (1920) și “Testul inventării istoriilor T.A.T” al lui Murray (1935). Frank susține că aceste tehnici reprezintă prototipul unei investigații dinamice și holistice a personalității.

Definirea proiecției

Definiție generală: termen utilizat într-un sens foarte general în neuro - fiziologie și psihologie pentru a desemna operația prin care un fapt neurologic sau psihologic este deplasat și localizat în exterior, fie trecând de la centru la periferie, fie de la subiect la obiect (Vocabularul psihanalizei lui Laplanche & Pontalis, 1994).

Definiție operațională: este tendința oamenilor de a fi influențați de trebuințele, emoțiile și structura lor psihologică de ansamblu în interpretarea realității, ori de câte ori câmpul perceptiv prezintă o anumită ambiguitate (Exner, 1994, după Dumitrașcu, 2005).

Clasificări ale testelor proiective

Dumitrașcu (2005) clasifică testele după un limbaj prin care subiectivitatea noastră se proiectează:

- Limbajul desenelor: “proiecția grafică” - Testul Persoanei, Testul Arborelui, Testul Familiei;
- Limbajul percepției: “proiecția structurală” - Testele Rorschach, Holtzmann, testul petelor de cerneală;
- Limbajul poveștilor: “proiecția tematică” - Testul de Apercepție Tematică (T.A.T), Children Apperception Test (C.A.T), fabulele Duss;
- Limbajul culorilor: “proiecția cromatică” - Testul Luscher;
- Limbajul pulsionilor: “proiecție pulsională” - Testul Szondi;
- Limbajul cuvintelor: “proiecție asociativă” - Testul lui Jung;

- Limbajul frustrării: Testul Rosenzweig.

Eysenck și Bell clasifică testele proiective din perspectivă formală. Astfel, Eysenck le clasifică în: Teste de completare; Teste de interpretare; Teste de producere; și Teste de observare. Bell vorbește de: Tehnici de asociații de cuvinte și similar; Tehnici ce utilizează stimuli verbali; Tehnici de mișcare expresivă și similare; și Tehnica de joc, dramă, similare.

Din perspectiva funcțională, reprezentative sunt taxonomiile realizate de Frank și Rosenzweig. Frank cuprinde în clasificarea lui următoarele:

- Tehnici constatative: ex. Rorschach;
- Tehnici constructive: ex. Testul mozaic, testul lumii, jocul de nisip;
- Tehnici interpretative: ex. T.A.T., Szondi, Rosenzweig;
- Tehnici catartice: ex. Picturi cu degetele, dansul;
- Tehnici refractive.

Anziu spune că, în practica lor cotidiană, psihologii disting două categorii de tehnici proiective:

- Tematice: testele de tip T.A.T., ce relevă dorințe fundamentale, reacții de anturaj, natura conflictelor, momente cheie trăite în viață. Ex: jocurile dramatice, povestiri libere, desene, interpretarea fotografiilor.
- Structurale: reprezentativ fiind testul Rorschach.

Intensitatea proiectiei

Dintre factorii care influențează intensitatea proiectiei putem aminti:

- Intensitatea emoțiilor sau a trebuințelor: cu cât o emoție este mai puternică și o trebuință mai frustrată, cu atât proiectia ei în exterior devine mai virulentă, deformând semnificativ percepția realistă asupra lumii;
- Gradul de ambiguitate al situației: cu cât stimulul sau situația cu care ne confruntăm este mai nestructurată sau mai ambiguă, cu atât mai mult va favoriza structurarea prin conținuturile noastre subiective;
- Forța și integritatea Eului: forța Eului poate fi definită ca și capacitate de a păstra un control al impulsurilor subiective în contact cu realitatea astfel că, într-o formă severă de psihopatologie (ex. Schizofrenia), vorbim despre o scădere dramatică a forței Eului, având drept consecință pierderea mai mult sau mai puțin totală a simțului realității.

Caracteristici ale testelor proiective

- Sunt niste sarcini mai ambigue ca cerințe, sau mai slab structurate ca natură, permițând multiple răspunsuri din partea subiectului – open-ended tasks;

- Subiectul nu cunoaște semnificația răspunsurilor sale și de regulă nu i se comunică modul în care răspunsurile sale vor fi codificate și interpretate;
- Codificarea și/sau interpretarea răspunsurilor conțin în grade variabile o anumită implicare subiectivă din partea psihologului (Liebert & Spiegler, 1990).

Domeniile de aplicare a testelor proiective

- În psihologia clinică: multe dintre ele au luat formă în stransă legătură cu activitatea clinicianului, ca instrumente în clarificarea diagnosticului și evaluarea personalității pacientului; pot fi folosite și pentru aprecierea evoluției pacientului în cursul unei psihoterapii prin aplicări repetate ale aceluiași test;
- În psihologia școlară: sunt de regulă aplicate pentru evaluarea elevului privind un eșec școlar sau probleme de conduită;
- În psihologia organizațională: folosite în selecția de personal, evaluarea grupului de muncă, satisfacției muncii sau stresului profesional; există critici vehemente în aplicarea testelor în acest domeniu;
- În psihologia militară și în psihologia judiciară: pot oferi informații valoroase despre personalitatea criminalului (Gacono & Meloy, 1994; Szondi 1959, 1973).

Poziții legate de valoarea și limitele tehnicilor proiective. Avantaje și dezavantaje

În 1961 Anzieu a emis teoria conform căreia un test proiectiv implică transformarea unei mase de date cantitative într-o formă manipulabilă, astfel încât fiecare sistem de interpretare a testului se leagă în fapt de un sistem de interpretare a răspunsurilor care nu va avea sens decât prin interpretarea pe care o legitimează (teoria care stă la baza testului).

Principalele limite sunt legate de un proces complex al standardizării, normării și evidențierii fidelității și validității probelor.

- a) Standardizarea – multe dintre teste sunt mai puțin standardizate, au reguli mai puțin clare în scorare și/sau interpretare, permit un subiectivism mai mare în codificarea și interpretarea testelor și un risc mai mare de eroare;
- b) Fidelitatea – numărul inadecvat de studii permite o ambiguitate privind interpretarea testelor, riscul scăzând proporțional cu creșterea nivelului de pregătire a interpretului în tehnica respectivă;
- c) Validitatea – a fost mai mult studiată, însă nu suficient cât să ofere o garanție a validității testului. Anzieu (1992) spunea că tehnicile nu explorează o singură variabilă, ci prezintă subiectul sub forma unei scheme dinamice de variabile, ele însele intercorelate. Pichot (1967), observa că un rezultat izolat nu are nicio valoare în sine; valoarea o realizează contextul;

- d) Sensibilitatea – se pune problema dacă testele pot reflecta într-un sens coerent funcționarea psihică a subiectului în funcție de schimbările survenite în personalitatea sa o data cu vârsta, boala, circumstanțele excepționale existențiale. Dacă schimbarea indusă nu este decât temporară sau parțială, protocolul relevă o personalitate intactă.

Avantajele aplicării testelor proiective:

- a) Necunoașterea de către subiect a metodelor de interpretare induce o dificultate a acestuia de a trișa, de a falsifica rezultatul în sens pozitiv sau negativ;
- b) Majoritatea probelor proiective pot fi aplicate pe subiecți cu aptitudini verbale reduse sau defavorizați cultural;
- c) Pot dezvălui aspecte mai profunde ale personalității subiectului (temeri, dorinte, conflicte inconștiente). Nivelul de proiecție diferă în funcție de tehnica și de rezonanța subiectului la ea;
- d) Metodele proiective distrag atenția subiectului de la el însuși, reducând apărarea și stânjeneala;
- e) Consumarea unui timp minim de aplicare și scorare și obținerea rapidă a informațiilor privind eventualele frustrări sau probleme afective.

Concluzii

Pentru eficientizarea tehnicilor proiective este necesar ca examinatorul să fie bine familiarizat cu principiile de funcționare a fiecărei tehnici în parte și să o aplice pe cât mai mulți subiecți. Interpretarea rezultatelor obținute se bazează în mare parte pe teoria autorului tehnicii, dar pot fi utilizate și alte teorii ale personalității și psihopatologiei.

Învățarea unei tehnici proiective necesită cunoștințe solide de psihopatologie, psihologia personalității și psihodiagnostic, astfel că examinatorul trebuie să poată opera și cu conceptele psihanalitice și să aibă și abilitatea de a face analiza de simbol.

Fiecare tehnică proiectivă evaluează un anumit aspect al personalității, nu are o valoare exhaustivă, astfel că cea mai eficientă utilizare a tehnicilor proiective este într-o baterie de teste. În funcție de scopurile evaluării pot fi utilizate mai multe tehnici proiective în cadrul bateriei, sau o tehnică proiectivă poate fi susținută și completată de chestionare, teste de aptitudini sau de inteligență.

Aplicarea testelor solicită o specializare temeinică, intensivă, astfel că în țări precum Canada, SUA, Franța, învățarea implică perioade de la 1 la 3 ani.

Și totuși, ca și autor al lucrării, bazată aproape în totalitate pe material teoretic, dar cu o convingere proprie privind subiectul studiat, doresc să închei printr-o concluzie a celebrei Anne Anastasi din faimosul ei “Psychological Testing“, 1988 – editia a șasea: “The accumulation of published studies that have failed to demonstrate any validity for such projective techniques as

the Rorschach and D-A-P (draw-a-person test) is truly impressive. Yet, after five decades of negative results, the status of projective techniques remains substantially unchanged”.

Bibliografie:

- Anastasi, A. (1961, 1988): Psychological testing, The MacMillan Comp, NY
Anzieu, D & Chambert, C. (2010): Metodele proiective, Editura Trei, Bucuresti
Dumitrascu, N. (2005): Tehnici proiective in evaluarea personalitatii, Ed. Trei, Bucuresti
Minulescu, M. (2001): Tehnici proiective, Editura Titu Maiorescu, Bucuresti
Tanasescu, I.A. (2008): Introducere in tehnicile proiective, Editura Argument, Bucuresti